

LBRIS

We know
books

Gheorghe Vîrtosu

**FAMILIA,
LEAGĂN ÎNTRE ARMONIE ȘI AGONIE**

Prefață de Acad. Mihai Cimpoi

CUPRINS

D'ale copilăriei; d'ale firii omenești	5
Maria, bucuria și agonia copilăriei mele	9
De-ale copilăriei	40
Legenda aluniței	42
Familia – leagăn al agoniei și-al armoniei	218

D'ale copilăriei; d'ale firii omenești

După un spectaculos periplu odiseic făcut prin meleaguri străine, pe continente, areale, tărâmurii, habitate, prin toate cele cinci zone ale mapamondului, Gheorghe Vîrtosu se întoarce, asemenea mitologicului Ulyse, la Ithaca sa, la Mălăieștii natali. Dacă în vasta construcție epică din alte scrieri ale autorului, copiii erau adesea făpturi fragile aruncate în voia sortii, în mrejele ignoranței (omenirii, adaugă cu țintă precisă prozatorul), ale indeterminatului identitar, în volumul de amintiri *Familia, leagăn între armonie și agonie*, ei sunt acasă, la vatra lor, jucându-și în libertate jocurile copilăriei.

Ecuția valorică superlativă *joc – frumusețe – sfințenie* e chiar obiectivul estetic programatic al mălăieșteanului care a înconjurat lumea, convins că în sufletul copilului și în însăși rațiunea de a fi a copilăriei e ascuns un „Ceva” ce ține de mister, de Divinitate, greu de sesizat și de exprimat prin cuvinte.

Întoarcerea la momentele și locurile copilăriei e o atracție genetică, e un dat genetic (cuvântul „genetic” e, de altfel, repetat obsesiv); ele modelează din interior ființa umană, exercitându-se în mod suveran, demonic, magnetic: nu degeaba ne amintește personajul-narator că momentele și locurile încărcate cu amintiri ce au adus fericirea cândva, ne readuc mereu la ele, oriunde am fi; chiar de nu mai există aceste locuri, amintirea legată de ele ne urmărește.

Secretul scrierilor lui Gheorghe Vîrtosu, autor transformat în personajul-narator care ține autoritar în mână frâiele povestirii, lăsându-le doar în tandem celorlalte personaje să povestească, este de a desfășura două planuri paralele, dialectic intersectate: cel al copilăriei propriu-zise, de un autobiografic accentuat, și cel al unei proiecții în tabloul fenomenal al existenței umane.

Faptele și întâmplările reale ale unui copil sau ale unor copii care sunt tovarășii săi de joacă (frați, verișori, rude, vecini, conșăteni), capătă semnificația unor fapte și întâmplări ale firii omenești în general.

Copilul e copilul universal, ca la Creangă (după cum observa Călinescu), dar e și copilul care face parte din categoria ființelor

umane, care e un specimen din marea unitate a Universului, a Naturii.

De la un capăt la altul al scrierilor sale, prozatorul nostru intonează, în fond, o cântare imnică adresată Firii, care în limba română înseamnă unitatea Omului și a Naturii, comunității sătenilor și comunității care se cheamă Omenirea și în care vede expresia unei legături familiale, a „leagănului între armonie, bucurie și agonie”.

Gheorghe Vîrtosu pune totul pe cântarul kantian al *imperativului categoric*, figurând un adevărat catehism, un îndrumar etic, transfigurat și într-o alegorie animalieră. Personajele, fie oameni, fie ascunse sub masca alegorică a animalelor, plantelor, insectelor, copacilor sau viermilor reprezintă tranșant binele sau răul, frumosul sau urâtul, sinceritatea sau lașitatea, firescul, naturalul sau artificialul. Legenda aluniței, de sorginte populară, are și ea un substrat etic, subliniind tocmai faptul că omul poartă marca *unicității*. În numeroase pagini se discută despre dragoste și dor, despre curăția sufletească și smerenie, despre egoism, despre tristețe și singurătate, despre comunicarea dintre elementele naturii și propriile reguli pe care le are fiecare specie, despre perfecțiunea și gingășia întruchipată de rândunele, despre ceea ce autorul denumeste „înfierea de marea existență”.

6 În majoritatea dialogurilor pe care le susțin personajele alegorice se ascunde câte o sugestie privind fenomenul acestei „înferi”. Iată o discuție dintre Rică și Cuc, căruia îi dă o informație legată de momentul în care puiul său va afla că nu este o pasăre oarecare, ci singura care a fost botezată cu numele cântat de ea și că nu este copilul păsării care l-a crescut: „Îi voi spune: tu ești un cuc, la fel ca mine! Privește-te în oglinda realității! Iată, eu sunt adevărata ta familie! O familie ce provine din împărăția singurătății!” Prin asta, Cucul devine un simbol al existenței, chiar dacă e singuratic. „Trebuie să-i dăruiesc steluța mult dorită, transmisă din generație în generație, rosti Cucul cu patos. Că de nu, sărmanul nu va avea parte de ceea ce i s-a oferit genetic”.

Printr-o asemenea prezentare antropologică, organicistă, similară celei pe care o cunoaștem din poezia marilor romantici, Gheorghe Vîrtosu ne vorbește în cheie mitopo(i)etică despre veselie și buna dispoziție ce domină în univers și atrag ființele cu suflet

frumos, întruchipate de tot felul de vietăți: „Unele făceau băiță în picăturile de rouă, altele culegeau nectar și-l puneau în coșulețul albinuțelor, altele pur și simplu căscău gura, împărtășindu-se din clipele încărcate de voieșie pe care le oferă Universul. Bucurându-se îndelung de frumusețea lor, clipele deveneau gemene, fenomen considerat o mare raritate în Univers! Se mai spune că cei care trăiesc clipe gemene de bucurie sunt aleși de divinitate, iar ele, aceste clipe binecuvântate, sunt călăuză în destin”.

Dialogul lui Rică cu viețuitoarele este axat pe numeroase definiții aforistice. Una din ele privește magia darului oferit, care constă în a prinde viață, în a-și concentra atenția asupra celor care vor deveni familia ta, urmând să-i ducă dorul, în a-ți alege prietenii, a-i modela și a te modela („Dragostea înseamnă să oferi. Iar dacă-ți este împărtășită, neapărat vei și primi înapoi. Asta e misiunea dragostei în existența universului; este nevoie ca mugurele ei să aibă parte de veșnică înflorire”). O alta se referă bunăoară la moarte și la reîncarnare, la existența sufletului care este nemuritor: „Se poate spune despre fluturi că înfățișează o formă primară a îngerilor, o formă vizibilă pentru pământeni. Creionează pe înțelesul tuturor divinitatea, nașterea, moartea și renașterea. Din acest motiv, personajele negative nici nu pot să stea în prezența fluturilor”.

Două lucruri esențiale trebuie spuse despre Gheorghe Vîrtosu, care se impune și în acest volum prin forța epică cu care este înzestrat. Găsim la el o rară disponibilitate de a se transfera din planul realului în cel fantastic (parabolic, alegoric), folosind și mijloacele publicistice sau luate din limbajul uzual.

Mutatis mutandis, putem afirma că e în căutarea unei căi prin care ar putea comunica impresii existenței Timpului, pe care Marcel Proust o semnală la Flaubert. Gheorghe Vîrtosu ne demonstrează că amintirea este existența ce face parte din viața și firea noastră.

Acad. Mihai Cimpoi

Maria, bucuria și agonia copilăriei mele

În familia noastră numeroasă, eu și Maria, cea care șosise cu trei ani înaintea mea, eram cei mai mici dintre șase frați. Frații mai mari au început, unul câte unul, să-și ia zborul, asemenea păsărilor călătoare care, odată ce-și întăresc aripile, sunt chemate de orizonturi îndepărtate. Își revendicau, firește, dreptul natural de a explora lumea, de a-și potoli setea de cunoaștere și aventură, dorința de a găsi un loc unde să-și înfigă rădăcinile. Oamenii sunt construiți astfel: în trupul nostru, în fiecare celulă, dar mai ales în conștiință, sălășluiește nevoia de a cerceta, de a descoperi, de a traversa lumi noi, ca o reflexie a căutărilor nesfârșite din viața noastră tumultuoasă.

Astfel, eu și Maria am rămas acasă, alături de părinți, legând o prietenie ce avea să se clădească pe momente de bucurie, dar și pe mici rivalități. Ea mi-a fost cea mai apropiată ființă din perioada copilăriei, după mama. Majoritatea năzdrăvăniilor le-am comis împreună, și pot spune că multe dintre acele momente s-au întipărit adânc în sufletul meu, modelându-mi felul de a fi.

Câtă vreme toți frații erau acasă, diferența de vârstă dintre noi nu era prea evidentă; noi doi eram „cei mici” pentru toți ceilalți, tratați cu aceeași indulgență, ca doi pui care încă nu-și cunoșteau pe deplin forțele. Dar, după plecarea fraților, a început să se contureze o luptă tăcută pentru întâietate între mine și Maria. Și cum fetele se maturizează mai repede, pregătite parcă de soartă pentru a purta povara creației și a perpetuării vieții, diferența de gândire dintre mine și Maria s-a accentuat cu fiecare an. La un moment dat, chiar aveam impresia că Maria, înțeleaptă și calculată, era cu vreo zece ani mai mare decât mine, și nu doar cu trei. Știa să mă învărtească, să mă păcălească prin strategii pe care, sunt sigur, le învățase și ea de la frații mai mari. Poate că trecuse și ea prin aceleași „lecții” înainte de a ajunge să le aplice asupra mea. Iar acum, în noul rol de stâlp al familiei, simțea că e firesc să se comporte așa.

Indiferent de rațiunea din spatele acțiunilor sale, Maria reușea să mă prindă în tot felul de capcane, lăsându-mă pe mine să

trag ponoasele. Ea era, de fapt, capul răutăților, dar de cele mai multe ori eu eram cel pedepsit. Nu știu exact cum s-a născut această competiție perpetuă între noi; poate că era dorința fiecăruia de a demonstra ceva, de a nu ceda unul în fața celuilalt. O provocare tăcută, dar mereu prezentă.

Pe lângă asta, Maria a fost întotdeauna o elevă eminentă, asemenea celorlalte surori ale mele. Eu, în schimb, eram mereu codaș. Și mă întrebam adesea, de ce? Cum de ele, surorile mele, reușeau să strălucească la școală, în timp ce eu mă luptam să trec clasa? Poate pentru că ele s-au ajutat reciproc, au fost întotdeauna unite în fața provocărilor școlare. Maria, fiind cea mai mică, a fost alintată, protejată și ghidată de surorile mai mari. Așa că, atunci când am rămas doar noi doi acasă, a simțit că trebuie să își asume rolul de mentor, să mă ajute, „să facă om din mine”, cum se spune, ca să devin „un om de ispravă”, așa cum făcuseră celelalte surori pentru ea. Asta devenise misiunea ei, o promisiune tăcută pe care și-o făcuse sieși și părinților noștri.

Acum, privind în urmă, îmi dau seama că această luptă dintre noi nu a fost altceva decât o manifestare a iubirii fraterne, o expresie a dorinței de a fi apropiați și de a ne ajuta reciproc, chiar dacă uneori acea iubire lua forma unei competiții acerbe. Maria a fost bucuria și agonia copilăriei mele, și pentru asta îi voi fi întotdeauna recunoscător.

Numai că, problema era că Maria a avut încă din fragedă pruncie un spirit... cum să spun... mai degrabă masculin. Era de o încăpățănare feroce, de parcă s-ar fi născut sub semnul cornutelor. O fire tare ca o piatră, aș zice, care nu lasă loc de compromisuri, exact ca un stejar care, deși poate prinde rădăcini oriunde și crește falnic, preferă mai degrabă să se frângă decât să se aplece. În mod obișnuit, ne gândim la feminitate ca la ceva mlădios, flexibil, asemenea unei salcii care se pleacă sub greutatea vântului, dar nu se rupe (nu degeaba i se spune plângătoare). Salcia, sărmana, reflectă cel mai bine oglindirea acelor sentimente adânci pe care doar natura umană le poate adăposti: dăruirea iubirii, puterea de a înfrunta durerea, munca neobosită și acea încredere în destin care nu se lasă ușor zguduită.

Ei bine, Maria, în copilărie, nu avea nici urmă de astfel de trăsături. În ea vedeam doar un băiețoi veritabil, capabil de orice, înzestrat cu o intuiție aproape diabolică, ceea ce o făcea cu atât mai „periculoasă.” O asemenea persoană nu poate fi decât un spirit liber, un lider înnăscut, ceea ce este evident pentru oricine o cunoaște. De fapt, aș putea spune că toate surorile mele au moștenit această trăsătură de la mama – un caracter puternic, neînfricat. Dar la Maria, lucrurile sunt parcă și mai complicate. Are un caracter tipic bărbătesc. Punct.

Dacă e să privim în ansamblu, noi, copiii părinților mei, am reușit, fiecare în felul nostru, să surprindem toate nuanțele posibile ale caracterului uman, asemenea degetelor unei mâini. Și, paradoxal, chiar dacă fiecare deget are propria sa dimensiune și formă, atunci când vine vorba de unitate, ele se aliniază perfect, colaborând armonios. La fel și noi, frații: oricât de diferiți am fi, când e nevoie de un efort comun, ne unim forțele fără să mai conteze vârsta, rangul sau alte deosebiri naturale. Așa am înțeles dintotdeauna lucrurile, de când mă știu, din pruncie până în prezent.

Când vine vorba de relația mea cu Maria, însă, lucrurile sunt mult mai complicate. Practic, aș defini-o imposibilă. Deși și-a luat în serios „nabila misiune” de a mă transforma într-un elev eminent, n-avea nici măcar un strop de răbdare pentru această sarcină. Ar fi trebuit să fie simplu pentru ea, având în vedere că parcurgea materia înaintea mea. Dar de îndată ce începeam să lucrăm împreună, dacă vedea că nu sunt suficient de atent, că nu ascult cum trebuie sau că îndrăznesc să-mi abat privirea în altă parte – pleosc! – îmi trăgea câte una peste cap. Nu puteam suporta asta! Mă consideram deja un bărbat, aveam multe responsabilități în familie, mă ocupam de întreținerea animalelor de unul singur de ceva vreme. Cum să mă las lovit de o fată?!

Și așa începea între noi o luptă de nedescris. Când nebunia ne invadea mințile, sărmane păsări fugeau de pe unde apucau; multe oale au fost victime colaterale, sparte în încercarea lor disperată de a scăpa de micul infern pe care îl declanșam. Până și câinele, care se postase prudent la poartă, departe de casă,

simțea pericolul și se retrăgea în cușcă, cu coada între picioare, semn clar că nici el nu voia să fie părtaș la obrăznicile noastre.

Ce să mai spunem: faimoasa rivalitate dintre câine și pisică părea o glumă nevinovată comparativ cu intrigile permanente dintre mine și Maria. Sărmana mamă! Câte bătăi de cap i-am dat în acea perioadă!

Ne războiam neîncetat, indiferent unde ne aflam. Intuiam că Maria voia să mă transforme într-un cățeluș dresat, care să nu-i iasă din cuvânt. Or, așa ceva era pur și simplu de neimaginat.

Cu timpul, toate aceste conflicte, toate aceste bătălii, au ridicat între noi o barieră solidă, ca un gard de glădițe mari, de care nimeni nu putea trece. Fiecare dintre noi se afla mereu pe

baricade, într-o permanentă stare de alertă, gata să atace. În absolut nicio situație nu ajungeam la un consens, nici măcar de-am fi fost dați dracului. Niciunul dintre noi nu avea de gând să cedeze. Dacă Maria spunea că ceva e alb, era musai să afirm eu sus și tare că e negru, chiar dacă ea avea dreptate. Și invers, bineînțeles! Doamne ferește: Maria, o fată, să-mi dea mie lecții?! Să mă pună să învăț?! Nicio șansă! Așa am ajuns să ne clocim fiecare în sinea noastră planuri de răzbunare, de fiecare dată mai inventive. Cum Maria era mai mare, m-am simțit de multe ori extrem de frustrat, pentru că mi-o lua înainte, deși și eu, ca un pui de vultur, eram mereu la pândă, gata să o surprind și să o anihilez.

Îmi amintesc cum, de multe ori, Maria ieșea brusc din casă, chiar și pe vreme rea, lăsându-mă să cred că avea ceva de ascuns. Apoi, se întorcea senină și-și vedea de treburile ei, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Suspicios până peste poate, ieșeam în grabă din casă și mă perindam bezmetic prin curte, până degeram de frig, căutând ceea ce credeam că ascunsese. De fapt, ea nu voia decât să-și bată joc de mine. În cele din urmă, reușea să rămână singură la televizor, pentru că și în această privință ne certam zdravăn: cine și ce program să urmărească, chiar dacă erau doar două canale – unul politic și altul, pe teme instructiv-educative, și acelea funcționau cu întreruperi. Alteori, nu-și dorea decât să savureze micile victorii, faptul că reușise să mă fraierească încă o dată. O liniște, pentru o vreme, această triumfătoare confirmare a ingeniozității sale.

Acum, când reconstitui acele vremuri, mă amuz adesea, dar tot îmi vine în minte sărmana mamă: cât chin a avut cu noi când eram copii! Se străduia din răspuțeri să ne împace, să ne vorbească, să ne aducă pe calea cea dreaptă...

— Dragii mamei, sunteți frați, ce Dumnezeu? Râde lumea de voi când vă vede scuiându-vă și bătându-vă toată ziua...

Noi o ascultam cuminiți, cu ochii mari și plini de vinovăție, dându-i dreptate... Dar nici bine nu se întorcea cu spatele, că o luam de la capăt. „Maria a început!” „Ba nu, el!” „Ba nu, ea!” „Ba nu!” „Ba da!”

Biata mamă se încrunta cu amărăciune, ridica ochii spre cer și spunea cu patimă, oftând adânc:

— Of, Doamne, dacă aș ști de unde aș putea să cumpăr măcar un bob de minte...

— Ce să faci cu el? o întrebam curioși, ridicând și noi privirea spre cer, de parcă acolo s-ar fi aflat răspunsul.

Ni se părea bizară rugăciunea mamei; știam de la tata că mîntea nu este o materie, care să încolțească asemenea unei semințe. Despre ce fel de „grăunte” vorbea mama?

— Să vi-l bag în cap... să încolțească și să crească, asemenea unui..., ne răspundea mama privind în jur, iar ochii îi cădeau pe salcâmul falnic din curte.

— De ce să faci asta? o întrebam naiv, gândindu-ne că poate ne credea de proști.

— Ca să deveniți mai deștepți, mai înțelegători, să nu vă mai certați... răspundea ea pe-un ton blajin.

Se vedea limpede că mama suferea din pricina neînțelegerilor noastre. Își puna la bătaie toată priceperea și răbdarea acumulată de-a lungul anilor – crescuse, totuși, șase copii! – doar ca să ne vadă comportându-ne ca doi frați adevărați. Dar de unde?

Îmi amintesc cum, când ne lua la câmp, la cules de fructe, era nevoită să ne plaseze în copaci diferiți, de parcă am fi fost niște mici furtuni gata să declanșeze dezastrul. Se temea că ne facem de rușine în fața întregii lumi! Dar ți-ai găsit! Ne legam de orice: un fir de praf, o gânțanie care ajungea până la noi – toate acestea deveneau motive de scandal. Fiecare considera că celălalt a trimis acea creatură mică și nevinovată, așa că acționam în consecință. Aruncam unul în altul cu ce ne cădea la îndemână, ne împroșcam, inventam tot felul de bazaconii! Iar dacă nu reușeam să ne atingem sau să ne lovim, recurgeam la „vizite” reciproce. Ne cățaram unul în copacul celuilalt, săream pe crengi, doar să ne atingem scopul... până când unul dintre noi devenea „victimă.” Și atunci, să te ții! Răzbunarea era ca și făcută! Sărmana mama, lăsa totul baltă și venea în grabă să ne despartă.

Nu mă îndoiesc că asemenea situații există în toate familiile. Hârjoană, neînțelegeri, contraziceri, poate chiar și pedepse între frați. Dar la noi, toate acestea căpătau proporții epice. Pur și simplu, nimeni nu ceda!

De multe ori, când părinții nu erau acasă, Maria primea în vizită colege de școală sau prietene din mahala, toate cam de aceeași vârstă. Își stabileau un plan, un program de distracție, iar eu, evident, eram exclus din start! Maria făcea tot posibilul să mă dea afară din peisaj. Mă trimitea fie la magazin, fie la vreun vecin, sau la vreo rudă. Dar dacă vedeau că mă întorc repede, schimbau strategia: mă trimiteau tocmai pe deal, sub pretextul că mă chemase mama! Și, firește, le cădeam în plasă. Drumul până în câmp era lung pentru un copil; depuneam efort serios să ajung la mama, doar ca să descopăr că ea nu avea habar de nimic. Nu mă chemase, nu mă căutase.

Toate aceste întâmplări mă înverșunau; mă făceau să devin suspicios față de orice ar fi făcut sau chiar ar fi gândit Maria! Eram mereu în alertă, mereu cu gândul la răzbunare. Învățasem din greșeli: nu mă mai putea păcăli la fel de ușor când veneau fetele în bătătură, făcându-mă să-mi pierd liniștea și să bănuiesc că urzeau ceva tainic, de care eu nu trebuia să aflu sub nicio formă!

Într-o bună zi, când iarăși s-au adunat la noi, am hotărât să joc altfel. Le-am făcut inițial pe plac, prefăcându-mă că plec acolo unde mă trimiseseră. N-am comentat nimic! Au rămas uimite de docilitatea mea, diferită față de alte dați când mă împotriveam și bombăneam nemulțumit. De data asta, aveam și eu un plan: am făcut doar un ocol în jurul gospodăriei și m-am întors pe furiș. M-am ascuns, plin de curiozitate, hotărât să aflu ce intenționau să facă, de nu trebuia să știe nimeni?! Curiozitatea mă rodea ca un vierme, iar gândul că sora mea, sânge din sângele meu, complota cu prietenele ei împotriva mea era peste puțința mea de înțelegerere!

În ziua aceea, am descoperit în sfârșit secretul lor: se adunaseră în bucătăria noastră ca să facă bomboane. Fiecare fată adusesese câte ceva de acasă; foloseau zahăr, miez de nucă sau prune. Bomboanele erau delicioase, semănau cu ciocolata Grillage. Am privit cum pregătesc cele necesare, cum amestecă ingredientele, cum încălzesc tigiua și, bineînțeles, cum se încingeau în discuții aprinse. Pălăvrăgeau despre tot și toate! Eu însă nu aveam răbdare să le ascult. Mirosul delicios mă chinuia groaznic, parcă se alia cu fetele pentru a mă face să sufăr teribil. În plus, ele se ospătau